

TALABALAR MALAKAVIY AMALIYOTINI TASHKIL QILISH VA NAZORAT ETISHNING METODIK ASOSLARI.

Shenazarova Muhabbat

Osiyo xalqaro universiteti

1-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18333406>

ARTICLE INFO

Received: 31st December 2025

Accepted: 11th January 2026

Published: 22nd January 2026

KEYWORDS

malakaviy amaliyot, amaliyot bazasi, metodik ta'minot, nazorat, monitoring, baholash mezonlari, hisobot, kundalik, tavsifnoma.

ABSTRACT

Mazkur maqolada talabalar malakaviy amaliyotini tashkil etish va nazorat qilish jarayonining metodik asoslari yoritiladi. Amaliyotning maqsad va vazifalari, tashkiliy bosqichlari, nazoratning shakl va mexanizmlari, baholash mezonlari hamda amaliyot hujjatlarini yuritishning samaradorlikka ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, ta'lim muassasasi–amaliyot bazasi–talaba hamkorligi, rahbarlarning funksional vazifalari, monitoring va tahlilning amaliyot sifatini oshirishdagi roli asoslab beriladi.

Kirish

Zamonaviy oliy ta'lim tizimida ta'lim natijadorligini belgilovchi eng muhim omillardan biri — talabaning nazariy bilimlari amaliy faoliyat jarayonida real muammolarni hal etishga xizmat qila olishi, ya'ni "bilim–ko'nikma–malaka–kompetensiya" zanjirining uzviy ishlashidir. Bugungi mehnat bozori sharoitida ish beruvchilar nafaqat bilimdon, balki mustaqil fikrlay oladigan, vaziyatni tez tahlil qiladigan, jamoada samarali ishlaydigan va kasbiy mas'uliyatni chuqur his etadigan mutaxassislarni talab qilmoqda. Shu bois oliy ta'lim muassasalarida o'quv rejalari va fan dasturlarini amaliyotga yo'naltirish, ishlab chiqarish va ta'lim muassasalari bilan hamkorlikni kuchaytirish, amaliy ko'nikmalarni shakllantiradigan mexanizmlarni takomillashtirish dolzarb vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur jarayonda malakaviy amaliyot (ishlab chiqarish yoki pedagogik amaliyot) alohida o'rin tutadi. Chunki amaliyot talabaning auditoriyada olgan nazariy bilimlarini real kasbiy faoliyat sharoitida sinovdan o'tkazish, amaliy masalalar yechimida qo'llash, o'z kasbiy imkoniyatlarini baholash va kelgusidagi professional yo'nalishini aniqlashtirish uchun qulay maydondir. Malakaviy amaliyot davomida talaba ish jarayonining tashkiliy tartibi, hujjatlar aylanishi, ishlab chiqarish intizomi, mehnat muhofazasi va xavfsizlik talablariga amal qilish kabi muhim jihatlardan biridir.

Bundan tashqari, malakaviy amaliyot talabaning kasbiy ijtimoiylashuviga ham xizmat qiladi. Ya'ni talaba jamoa madaniyati, xizmat munosabatlari, kasbiy etika va mas'uliyat, vaqtni boshqarish, topshiriqni belgilangan muddatda bajarish kabi kompetensiyalarni aynan real ish sharoitida shakllantiradi. Pedagogik amaliyot misolida esa, talabaning darsni rejalashtirish, metodik yondashuv tanlash, ta'lim jarayonini boshqarish, o'quvchi (yoki talaba) bilan muloqot qilish, baholash va tahlil qilish kabi kasbiy funksiyalari amalda namoyon bo'ladi. Ishlab

chiqarish amaliyotida esa texnologik jarayonlar, uskunar bilan ishlash, ishlab chiqarish xavfsizligi, loyiha va hisobotlar tayyorlash kabi yo'nalishlar muhim o'rin egallaydi. Shu bilan birga, amaliyotning kutilgan natijani berishi uning faqat "o'tash" jarayoni bilan emas, balki puxta rejalashtirilgan tashkiliy mexanizmlar, aniq belgilangan vazifalar, muntazam monitoring va sifatli nazorat tizimi bilan uzviy bog'liq. Amaliyotni to'g'ri tashkil etmaslik, amaliyot bazasida talabaning vazifalari aniq belgilanmasligi, rahbarlar tomonidan nazoratning sustligi yoki baholash mezonlarining noaniqligi amaliyotni rasmiyatchilikka aylantirib qo'yishi mumkin. Bunday holatda talaba amaliyotdan zarur ko'nikma va tajriba emas, faqat hujjat to'ldirish bilan cheklanib qoladi. Shu sababli amaliyotni tashkil qilish, nazorat etish va baholash jarayonlarini standartlashtirish, mezonli va shaffof tizimni joriy etish, amaliyot hujjatlarini yagona talab asosida yuritish bugungi ta'lim amaliyotining eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Demak, malakaviy amaliyotni to'g'ri tashkil qilish, muntazam nazorat etish hamda adolatli baholash tizimini yo'lga qo'yish nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki bitiruvchining kasbiy tayyorgarligini kuchaytirib, uning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini ta'minlashga ham xizmat qiladi. Mazkur maqolada aynan shu jarayonlarning metodik asoslari, nazorat shakllari va baholash mezonlari, shuningdek, amaliyot samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi tashkiliy yondashuvlar ilmiy-uslubiy jihatdan yoritiladi.

Metodologiya

Mazkur maqolada talabalar malakaviy amaliyotni tashkil etish va nazorat etish jarayonini ilmiy-uslubiy jihatdan tahlil qilish uchun kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi amaliyot jarayonini "tizim" sifatida ko'rish, ya'ni maqsad-vazifa-jarayon-nazorat-baholash-natija zanjirini uzviy bog'langan elementlar majmuasi sifatida o'rganishga tayandi. Shundan kelib chiqib, malakaviy amaliyot samaradorligini belgilovchi omillarni aniqlash, ularning o'zaro bog'liqligini asoslash hamda amaliyot jarayonida kuzatiladigan muammolarni metodik yechimlar orqali bartaraf etish imkoniyatlari izchil tahlil qilindi. Tadqiqotda birinchi navbatda normativ-huquqiy va uslubiy manbalarni tahlil qilish usuli qo'llanildi. Ushbu yondashuv orqali oliy ta'limda amaliyotni tashkil etishga oid amaldagi me'yoriy hujjatlar, oliy ta'lim muassasalari ichki nizomlari, amaliyot dasturlari, amaliyot bo'yicha yo'riqnomalar, shuningdek, kundalik, tavsifnoma va hisobot kabi hujjatlarning yuritilish talablari o'rganildi. Manbalar tahlili amaliyot jarayonidagi "rasmiy talablar" bilan "amaliy ijro" o'rtasidagi farqlarni aniqlash hamda nazorat va baholashning qaysi jihatlarida mezonlar yetarli darajada aniqlashtirilmaganini ko'rsatish imkonini berdi.

Natijalar

Mazkur tadqiqot doirasida malakaviy amaliyotni tashkil etish va nazorat qilish jarayonining amaldagi holati normativ-uslubiy hujjatlar talablari hamda ta'lim amaliyoti tajribasi asosida tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, amaliyot samaradorligining asosiy "tayanch nuqtalari" uch yo'nalishda jamlanadi: (1) amaliyot maqsad-vazifalarining aniqligi va topshiriqlarning kasbiy kompetensiyalarga yo'naltirilganligi; (2) nazorat va monitoringning tizimlili (uzluksiz va mezonli bo'lishi); (3) hujjatlashtirishning (kundalik-tavsifnoma-hisobot-portfolio) yagona standart asosida yuritilishi. Aynan shu uch omil amaliyotning rasmiyatchilikka aylanib qolishini kamaytiradi va "o'tash" emas, "kasbiy o'sish" modelini mustahkamlaydi. Tahlil jarayonida amaliyotning tashkiliy bosqichlari (tayyorlov-asosiy-yakuniy) bo'yicha talaba, OTM rahbari va amaliyot bazasi murabbiysi vazifalarini aniq "taqsimlash" mexanizmi ishlab chiqilganda nazoratning shaffofligi ortishi aniqlandi. Xususan, tayyorlov bosqichida amaliyot dasturi va topshiriqlar portfeli oldindan berilishi, xavfsizlik instruktaji hamda baholash mezonlari tushuntirilishi talabaning motivatsiyasini oshiradi va amaliyot jarayonida "nima bajaraman?" degan noaniqlikni bartaraf etadi. Asosiy bosqichda

esa haftalik monitoring indikatorlari (davomat, topshiriq bajarilishi, sifat ko'rsatkichlari, refleksiya yozuvlari) nazoratning uzluksizligini ta'minlaydi. Yakuniy bosqichda hisobot, tavsifnoma va himoya jarayonining yagona rubrika asosida baholanishi subyektivlikni kamaytiradi hamda talaba natijasini dalillarga tayangan holda baholash imkonini beradi.

Amaliyot hujjatlari bo'yicha natijalar shuni ko'rsatdiki, kundalik va hisobotning standart shablonda yuritilishi nazorat jarayonini sezilarli yengillashtiradi. Kundalikda "bajarilgan ish"ning qisqa yozuvi bilan cheklanib qolmasdan, vazifa-bajarish usuli-natija-xulosa-muammo-taklif kabi mini-bloklarning kiritilishi talabaning tahliliy fikrlashini kuchaytiradi. Hisobotda esa faqat "qilingan ishlar ro'yxati" emas, balki kasbiy vaziyatlar tahlili, qo'llangan metodlar, o'rganilgan hujjatlar yoki texnologik jarayonlar, uchragan muammolar va takliflar ham aks ettirilsa, amaliyotning real ilmiy-amaliy qiymati ortadi. Tavsifnoma (xarakteristika) bo'yicha ham aniq mezonli baholash varaqasi bilan uyg'un yuritilganda, undagi xulosalar yanada obyektiv va ishonchli bo'lishi aniqlashtirildi.

Muhokama

Olingan natijalar malakaviy amaliyotning "kutiladigan natijalari" ko'p hollarda amaliyotning o'zi bilan emas, balki uning tashkiliy va nazorat mexanizmlari bilan bevosita bog'liqligini tasdiqlaydi. Amaliyot jarayonida ko'p uchraydigan muammo — amaliyot bazasida talaba vazifalarining aniq belgilanmasligi yoki topshiriqlarning kasbiy kompetensiyalar bilan mos kelmasligidir. Bunday holatda talaba vaqtini to'ldirish maqsadida ikkilamchi vazifalar bilan shug'ullanishi, natijada hisobot "to'ldirilgan", ammo kompetensiya "shakllanmagan" holat yuzaga kelishi mumkin. Shuning uchun ham amaliyot topshiriqlari portfelini kompetensiyaviy yondashuv asosida tuzish, ya'ni har bir topshiriqni aniq ko'nikma va malaka bilan bog'lash zarur. Nazorat masalasida esa, nazoratning faqat yakunda (hisobot topshirilganda) amalga oshirilishi amaliyotning asosiy maqsadiga zid natijalarga olib kelishi muhokama davomida asoslandi. Uzluksiz monitoring bo'lmaganda, xatoliklar va muammolar amaliyot yakunida "kech aniqlanadi" va ularni tuzatish imkoniyati kamayadi. Shuning uchun haftalik monitoring va oraliq nazorat amaliyotni "jarayon davomida boshqarish" tamoyilini ta'minlaydi. Bu yondashuv ta'lim sifatini boshqarish bo'yicha pedagogik manbalarda ham samarali mexanizm sifatida e'tirof etiladi. Baholashda subyektivlikni kamaytirish masalasi alohida muhokamaga loyiq. Amaliyot natijasi ba'zan rahbarning umumiy taassurotiga bog'lanib qolishi, "faol-nofoal" kabi umumiy ifodalar bilan baholanishi mumkin. Mezonli baholash rubrikalari (intizom, topshiriq sifati, kasbiy ko'nikma, hisobot va himoya) joriy etilganda esa baholashning dalillilik darajasi ortadi, talaba o'z kuchli va zaif tomonlarini aniq ko'ra boshlaydi. Bu esa refleksiya va o'zini rivojlantirish strategiyasini shakllantiradi.

Shu bilan birga, amaliyotni tashkil etish jarayonida uch tomonlama hamkorlik (OTM-amaliyot bazasi-talaba)ning institutsional mexanizmlari yetarli darajada yo'lga qo'yilmasa, yuqoridagi tizim barqaror ishlamasligi mumkin. Hamkorlik shartnomalarida vazifalar taqsimoti, murabbiy mas'uliyati, talaba uchun ish o'rnini va xavfsizlik sharoitlari, nazorat aloqalari, axborot almashish tartibi aniq belgilansa, amaliyot "tashkiliy bo'shliq"dan xoli bo'ladi. Bugungi raqamli transformatsiya sharoitida elektron kundalik, onlayn hisobot topshirish va portfolioni raqamli platforma orqali yuritish ham nazoratning operativligini oshiruvchi omil sifatida qaralishi mumkin. Muhokama doirasida yana bir muhim jihat — amaliyot natijalarini "ko'rinadigan mahsulot" (portfolio)ga aylantirish masalasidir. Agar talaba amaliyot davomida dars ishlanmalari, metodik tavsiyalar, texnologik karta, hisob-kitoblar, tahliliy jadval va xulosalar kabi hujjatlar to'plamini yig'sa, amaliyot natijasi nafaqat baholash uchun, balki keyingi ishga joylashish yoki kasbiy rivojlanish uchun ham real dalil vazifasini bajaradi.

Demak, amaliyot hujjatlari faqat hisobot uchun emas, talabanning kasbiy "iz qoldirishi" uchun xizmat qiladigan resurs bo'lishi kerak.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalar malakaviy amaliyotini samarali tashkil etish va nazorat qilish bir martalik tashkiliy chora emas, balki izchil tizimni talab qiladigan kompleks jarayondir. Amaliyotning real kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qilishi uchun maqsad va vazifalar aniq belgilanishi, topshiriqlar kompetensiyaviy yondashuv asosida tuzilishi, monitoring uzluksiz va indikatorlar asosida olib borilishi, baholash esa rubrikalar orqali mezonli va shaffof amalga oshirilishi zarur. Ayniqsa, kundalik-tavsifnoma-hisobot-portfolio hujjatlarini yagona standart shablonda yuritish nazoratning dalilliligini kuchaytiradi va subyektiv baholash riskini kamaytiradi. Shuningdek, OTM-amaliyot bazasi-talaba hamkorligi mexanizmlarini huquqiy va metodik jihatdan mustahkamlash (vazifalar taqsimoti, aloqa kanallari, mas'ul shaxslar, oraliq nazorat sanalari) amaliyotning rasmiyatchilikka aylanib qolish ehtimolini pasaytiradi. Umuman olganda, malakaviy amaliyotni tashkil etish va nazorat etishdagi tizimli yondashuv ta'lim sifatini oshirish, bitiruvchining kasbiy tayyorgarligini mustahkamlash hamda mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Azizxo'jayev A.A. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan, 2006.

Yuldasheva G. Ona tili va adabiyot darslarini o'qitishda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.

Qodirov N., Ergasheva M. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida dars jarayonini tashkil etish. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2020.

Slastenin V.A., Isaev I.F., Shiyanov E.N. Pedagogika. – Moskva: Akademiya, 2013.

Zimnyaya I.A. Klyuchevye kompetentsii kak rezultatивно-tselevaya osnova kompetentnostnogo podkhoda v obrazovanii. – Moskva, 2004.

Khutorskoy A.V. Kompetentnostnyy podkhod v obuchenii. – Moskva: Eydos, 2013.

Bloom B.S. Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. – New York: Longman, 1956.

Biggs J., Tang C. Teaching for Quality Learning at University. – 4th ed. – Maidenhead: Open University Press, 2011.

Gibbs G. Using Assessment to Support Student Learning. – Leeds: University of Leeds, 1999.

UNESCO. ICT in Education: Policy, Infrastructure and OER Guidelines. – Paris: UNESCO, 2019.